

Foto: Mateja J. Potočnik

Andrej Batnik

Jagna Pogačnik

Svet, ki je prestopil tanko rdečo črto

Prevajati Blatnika

Že dlje časa se družim s prozo slovenskega pisatelja Andreja Blatnika, tako dolgo, da ne vem več, kdaj sem ga v “resničnem življenju” tudi osebno spoznala in do kdaj sem ga poznala le preko njegovih knjig. Spominjam se, kako sem bila že na samem začetku svoje prevajalske pustolovščine, ki po najmanj dvajsetih letih še vedno traja, presrečna, ko so me pri osiješkem književnem časopisu *Revija* prosili, naj prevedem nekaj zgodb iz njegove zbirke *Biografije brezimnih*. Ne vem, po kakšnem srečnem naključju sem ravno jaz, takrat še študentka nižjega letnika književnosti s skromnimi prevajalskimi izkušnjami ali sploh brez njih, dobila nalogo, da prevedem besedila avtorja, s katerim sem se spoprijateljila že ob prvem branju. Tedaj je bilo zelo modno prebirati ameriško metafikcijo in vso tisto književnost, ob kateri si seveda dojel, da moraš biti zelo “načitan”, da bi jo lahko pisal in napisano tudi bral, Blatnik pa se je imenitno vklopil v to, le da je imel še dodatno prednost – bil je nekako iz “naših krajev”, sosed, ki je v književnosti počel tisto, kar je bilo po našem mnenju rezervirano predvsem za Američane, za njihove univerzitetne kroge, za pisatelje, ki so na univerzah predavali o kreativnem pisanju, in privilegirane študente, ki so jih smeli poslušati. Priznam, da sem se med branjem Blatnikove proze počutila zelo “ameriško”.

Sčasoma so se književni zgledi in pesniški modeli seveda spremenili, z njimi pa tudi tisto, kar sem rada brala, vendar se je za razliko od proze številnih pisateljev, ki so mi bili nekoč pri srcu in sem o njih pisala naklonjene kritike, Blatnikova proza spreminjala hkrati z mano, kar je bilo redko srečno naključje. Čeprav ta trditev zveni tako rekoč sebično, ker svoj bralski okus postavljam za merilo vsega, v bistvu ne gre za to, temveč za nekaj popolnoma drugega. Proza Andreja Blatnika, ki zdaj obsega tri

romane in pet zbirk kratkih zgodb ter jo prevajajo na vseh koncih sveta, je eden redkih opusov, ki jasno odraža napredek in spremembe, iz katerih vedno odseva tisto, kar domišljavo imenujemo duh časa, pri tem pa ohrani osnovne značilnosti avtorjevega pisanja – strokovno odličnost, mojstrsko orisovanje medčloveških odnosov, nevsiljive književne in popkulturne reference, v katerih se bralec, če zna in želi, počuti kot lovec na dodatne pomene; pa tudi sijajen in izbrušen slog, v katerem je na površini ali v globini vedno tudi prostor za inteligenten humor, ki se tu in tam name-noma prevesi v ironijo.

Prevajanje ni moj edini poklic, zato sem v omenjenih dveh desetletjih imela čast, da sem se prevajalsko ukvarjala le s proznimi besedili, pri katerih sem občutila tisto prepotrebno iskrico, med njimi pa so imele ravno Blatnikove knjige posebno mesto. Včasih si domišljam, da bržkone zato, ker oba z Blatnikom na enak način “misliva književnost”, takrat pa je, verjemite, vse lažje in prijetnejše. Prevajala sem njegovo izjemno zbirko kratkih zgodb *Zakon želje*, za katero bi bilo še najprimerneje reči, da je “carverjevsko”, čeprav presega tako ozko opredelitev. Prevajala sem jo z velikim veseljem in brez najmanjših težav, skoraj kot bi se ukvarjala s priljubljenim konjičkom, ne pa z resnim prevajalskim delom. Prevajala sem jo skoraj brez pomoči slovarja in stavki so mi tako zlahka polzeli izpod prstov, da sem bila včasih še sama presenečena. Prvič sem bila popolnoma zadovoljna s tistim, kar sem oddala založniku, popolnoma prepričana, da je prav vse tako, kot mora biti, ko pa sem za ta prevod nazadnje dobila neko prevajalsko nagrado, se nisem niti najmanj začudila. Iskrica, ki je preskočila name z Blatnikove proze, je bila zame sama po sebi razumljiva, zato sem pričakovala, da jo bodo začutili tudi hrvaški bralci. Kmalu zatem sem prevajala njegov vodnik po ameriški metafikciji *Labirinti iz papirja*, in čeprav je šlo za drugačno vrsto besedila, za neleposlovje, je iskrica spet preskočila in tedaj sem dojela, da avtorjev izlet iz čiste književnosti v znanost ali publicistiko poteka nekako tako, kot bi o tem želela brati ali početi sama.

In tako sem prišla do doslej najjobsežnejšega Blatnikovega prevoda, romana *Spremeni me*, zbegana zaradi njegove umeščenosti v bližnjo prihodnost in neologizmov v njem, ker pa sem skoraj v vsakem stavku romana začutila “starega Blatnika”, ki je le spremenil obliko in se znova spopadel z duhom časa, je bilo spet vse kot prej in stavki so se zlahka zlivali v moj računalnik, medtem ko sem se zadovoljno smehljala avtorjevim postopkom, s katerimi je brez težav našel primerne rešitve tudi v drugačnem, mojem jeziku.

Brati Blatnika

V kratki zgodbi *Tanka rdeča črta* iz zbirke *Zakon želje* srečamo stavek: “Če ne moreš spremeniti usode večine, jo moraš deliti z njo.” Ta stavek se je potem smiselno in upravičeno preselil tudi v *Spremeni me*, večplasten in zapleten roman, v katerem povezava s prejšnjo prozo ni omejena le na ta stavek. *Spremeni me* je za zdaj vsekakor vrh Blatnikove proze, ki izvira iz dotedanjega opusa, vendar ga tudi pomembno zaznamuje z novimi sestavinami in te ga peljejo v mejne žanre, kjer bi težko in brez potrebe enoznačno opredelili, ali gre za protiutopijo, satiro, znanstveno fantastiko, ljubezensko zgodbo, angažirano družbenokritično prozo ali kaj podobno omejenega, kajti vse te opredelitve so preozke, da bi vanje umestili ta roman. Čeprav ga je neki slovenski kritik poimenoval nekakšen učbenik za prihodnje rodove, v tej zgodbi, postavljeni v bližnjo prihodnost, ni prav nobenih poučnih ali moralizatorskih sestavin in tudi ne težnje po “veliki zgodbi”, vsaj ne take, ki bi škodovala prvotnemu sporočilu vseh Blatnikovih del – prva je literarnost. *Spremeni me* vsebuje vse naštete žanre, je nekakšna “popolna mešanica”, ki jo želi napraviti glavni junak Borut v zavesti, da je ustvarjalnost dandanes skrčena na postopke kopičenja, ki so lahko na videz zelo preprosti, vendar so, kot v Borutovem primeru, lahko naloga za vse življenje. Kopičenje žanrov pa je v tem romanu več kot primerna in preiščljena mešanica.

Glavni junak romana je dolga leta kot izjemno uspešen *copywriter* – pisec reklamnih besedil – posredno spreminjal usodo večine, ko pa je dojel, kako zelo se je s tem oddaljil od etičnih načel, ki so se ves čas njegovih velikih poklicnih uspehov vseeno skrivala nekje v globini njegove biti, je sklenil, da bo v življenju napravil oster rez in se prepustil spremembam. Borut se pod vplivom krize srednjih let, ki se pokriva s splošno krizo vrednot, lepega dne s skrbno preiščljenim načrtom, kar se odraža tudi na njegovih bančnih računih, odloči, da bo zapustil soprogo Moniko in njuna otroka. Položaj, o katerem sanja marsikdo, odločitev, ki jo mora, na primer, sprejeti junak Kureishijeve *Intimnosti*, pa je pri Blatniku veliko globlje umeščena v splošno stanje, v že omenjenega duha časa, in se prelevi v edini možni upor proti sistemu, upor, pri katerem nasprotovanje in revolucionarne ideje amortizirajo položene reklame in obljubljeni dolgi, srečni in zdravi življenji. Upor posameznika, ki sklene, da se bo umaknil iz svojega življenja, je edino, kar še ostane v tem krasnem novem svetu, v katerem je Borut vestno sodeloval, da je lahko deloval. Z Borutovim odhodom od doma in pismom, ki ga pusti soprogi Moniki, se začne prvi pripovedni rokav tega romana, v katerem ciklična struktura (začetek in

konec sta enaka) ter enakomerno izmenjevanje Borutovih in Monikinih poglavij (kjer je zadnji stavek enega prvi stavek drugega) ločeni zakonski par povezuje tako na besedni kot na simbolni ravni. V tem delu romana srečamo tisto, pri čemer se je Blatnik v prozi že prej izkazal za pravega mojstra: odlično upodabljanje odnosov med žensko in moškim, zgovorno in niansirano celo v neizrečenem, v nedokončanih ali prekinjenih stavkih njunega toka zavesti. V poglavjih, v katerih še naprej, četudi ločena, delujeta kot par, in v vedenju njunih otrok, največkrat prilepljenih pred računalniški zaslon in z vrečkami iz verige prodajaln hitre hrane v rokah, se odražata groza praznine in odtujenost medčloveških in ožjih družinskih odnosov v svetu, v katerem živijo.

Toda ta svet, čeprav je postavljen v bližnjo prihodnost, vsaj kakih dvajset let naprej, je pravzaprav svet, v katerem živimo že zdaj, ne vedoč, kako in kdaj smo se znašli v njem in v katerem trenutku se je vse skupaj začelo, samo malce stopnjevan je in zato na robu grotesknega. Zgodba romana prav zaradi te nedvoumne povezave s konkretno sedanostjo dobi globlji pomen in jo lahko beremo kot nekakšno družbenokritično, angažirano upodobitev sveta. Potrošniška družba s svojimi neusmiljenimi značilnostmi, z velikimi korporacijami, ki so kot hobotnice s svojimi lovkami že davno prepletle državne ustanove, s sintetično hrano in pomlajevalnimi terapijami, z uporabo kartic kot edinim načinom identifikacije in plačevanja, s trgovskimi centri, urejenimi kot dnevne sobe, s sistemi popolnega nadzora, v katerih "veliki brat" spominja na nedolžnega junaka iz risanke, z vedno novimi tehnologijami ... Ali nismo vsega tega videli že tu, za vogalom?

Borut, ki se spušča v negotovo pustolovščino, bo na svoji krožni poti (odšel bo in se spet vrnil) srečal vrsto likov, ki jim Blatnik mojstrsko slika *background* – ozadje –, svet, v katerem nekako ni več prostora za upor, ker se je ta prelevil v veliko simulacijo reklam, ki so že davno razširile svoje področje delovanja in ga v bistvu ustvarjajo, namesto da bi iz njega izvirale. Vendar bo Borut v ozadju tega velikega privida, v katerem je vse na prodaj, celo vojna, na svoji koži preveril, ali obstajajo tudi nekdanji tehnološki strokovnjaki, ki so beckettovsko pobegnili v klošarjenje kot obliko odpadništva, uspešne poslovne ženske, ki hlepijo po čustvih in jih iščejo na spletnih straneh, dekleta, ki so se pripravljena sleči pred ljudmi, begunci v zbirnih centrih in celo zelenjava, ki ima še vedno pravi, domači okus. Borutov odhod posredno vpliva na njegovo ženo Moniko, žensko, ki je napravila kariero na področju človeških virov in se z njegovim odhodom ne more sprijazniti, lahko pa začne razmišljati o svojem, s čimer se na fabulativni ravni ozavesti in spremeni tudi drugi lik v romanu.

Pomemben je tudi lik Vladimirja, fanta, ki z drugega konca sveta pride v domovino svojega deda, nekdanjega domobranca, in postane Monikin ljubimec za eno noč. Pravzaprav simbolizira načelo drugačnega, starega sveta, v katerem je še vedno prostor za čustva, starinski jezik ter iskanje družinskih korenin in istovetnosti. Vladimir je zato s svojo zgodbo, ki učinkuje skoraj kot roman v romanu, v novem okolju malce smešen, v idejnem svetu romana pa nujno potreben lik.

Blatnik v svojem romanu s skrbno premišljeno izbiro žanrov in karakterizacijo oseb močno posega v bistvo logike kapitalističnega sistema. Svet njegovega romana je popolnoma globaliziran (junaki ponekod uporabljajo "globalni" jezik), hkrati pa še vedno dovolj lokalni, da v njem prepoznamo svoj košček sveta in kapitalizem na lokalni način. Ravnovesje med globalnim in lokalnim je izoblikovano tako spretno, da *Spremeni me* res lahko beremo kot roman, ki deluje globalno (tudi v tujih prevodih, ki so že izšli), podrobnosti in sopomeni pa nas nenehno spominjajo, da pravzaprav beremo "svoj" roman o našem času, kajti, odkrito rečeno, posttranzicijski čas kapitalizma pri nas in naših sosedih Slovencih deluje po zelo sorodnih, celo tragikomičnih pravilih.

Blatnikov roman, v katerem je v "popolni mešanici" izrečeno marsikaj, niti za trenutek ne preseže nevarne meje prenatrpanosti in kopičenja, predvsem zaradi prepoznavnega avtorjevega sloga, ki je zanj že vseskozi značilen. Blatnik, ki se zanima predvsem za urbano tematiko, ima izrazit smisel za gospodarnost izražanja, njegovi stavki in misli so strnjene skoraj kot pri mojstrskih *copywriterjih*, zato tudi v tem romanu prevladujeta opazen minimalizem in asketstvo. V Blatnikovi prozi je namreč marsikaj povedano med vrsticami, v njej ni veliko prostora za razlage in namige vsevednega pripovedovalca. Pomemben del romana so neizgovorjeno in neizrekljivo, zamolčano in metaforično, tako kot v njegovih prejšnjih proznih besedilih, in prav v tem je njegova slogovna popolnost in navidezna preprostost. Bralec namreč spremlja zanimivo in napeto zgodbo o zakonski krizi, odhodu od doma in uporabi sistema, če pa želi *Spremeni me* resnično "prebrati" na vseh ravneh in v vseh plasteh, mora sam razvozlati številne "pasti", ki v romanu preživijo nanj. Odkriva pomene Blatnikovih neologizmov (kot so stičnik, vikipediranje in podobni), sprašuje se, zakaj so naslovi poglavij nazivi plesov v kombinaciji z nenavadnimi, celo nasprotujočimi si pridevniki, opazi, da je poglavij šestnajst, toliko kot zgodb v Blatnikovih zbirkah, pa tudi zahvala na začetku romana z izbiro oseb, ki se jim avtor zahvaljuje, je v bistvu povzetek pomembnih književnih, umetniških in popkulturnih običajev našega časa (ali bližnje preteklosti) ter deluje kot labirint, v katerem je treba poiskati odgovore

na vprašanje, zakaj je roman pravzaprav takšen, kakršen je. V Blatnikovi prozi je res mogoče prepoznati najrazličnejše pametne vplive, če smem tako reči, vendar ga ti nikdar ne obremenjujejo toliko, da ne bi bil samosvoj, izviren in za bralca navsezadnje zelo zabaven, tako pri ustvarjalnem poigravanju z jezikom kot v strukturi in tematiki, s katerima se ukvarja.

Znani slovenski pesnik Uroš Zupan je o eni od Blatnikovih proznih zbirk napisal, da gre za B. B. Kinga slovenske proze. "Tisto, za kaj bi kdo potreboval sto strani, Andrej doseže na treh. Zvoki in podobe še dolgo ostanejo na koži, v ušesih in glavi," je zapisal Zupan. Ne glede na to, ali govorimo o Blatnikovih kratkih zgodbah v pičlih nekaj vrsticah ali, v našem primeru, o romanu o svetu, ki je že prestopil mejo, tisto tanko rdečo črto, je to res nekakšno temeljno izhodišče Blatnikove proze. Je namreč redke pisateljski talent, ki ga vse, kar je v življenju prebral, poslušal in pogledal, pri pisanju ne ovira, temveč je zanj velika prednost, ki se mu jo posreči vključiti v izvirno prozo, tekočo in neovirano, čeprav se bralec lahko v njej marsikje zamisli in vpraša po povezavah, pomenu in vplivu tistega, kar je ravnokar prebral. Kot sem že zapisala, popolna mešanica.

Prevedla Dušanka Zabukovec